

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Шевченко Ольги Валеріївни «Стратегічне регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Динамічний і збалансований розвиток України та її регіонів неможливий без узгодженості інтересів різних інституцій, суб'єктів господарювання, держави, громадян, що дозволяє досягти рівномірності розвитку структурних елементів держави в довгостроковому періоді. Особливості регіонального розвитку в Україні обумовлюються соціально-економічними характеристиками, які не змінювалися впродовж довгого періоду та призвели, в кінцевому підсумку, до загострення міжрегіональних і внутрішніх регіональних економічних протиріч, послаблення господарських зв'язків у межах країни.

Визначною характеристикою соціально-економічного розвитку регіонів продовжують залишатися значні відмінності, динаміка яких свідчить про незбалансованість становища окремих територій, і це призводить до неспроможності задовольнити потреби громадян на рівні більшому, ніж встановлений державою, вирішити проблеми місцевого розвитку. Диспропорції призводять до випереджаючого зростання одних регіонів та подальшого занепаду інших, посилення нерівності у рівнях життя в різних регіонах України.

Проблематика диспропорційності розвитку регіонів в Україні свідчить про нагальну необхідність застосування регулюючого впливу до таких відмінностей з метою обмеження їх деструктивної ролі щодо національної економіки та збереження єдиного господарського простору. Актуальність дисертаційного дослідження полягає в необхідності розвитку науково-методологічних засад і розроблення аналітико-практичного інструментарію для стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України.

Аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що мета дослідження Шевченко О. В. відповідає обраній темі, а перелік завдань за змістом та кількістю, вважаю, є логічним та достатнім для досягнення поставленої мети. Наукова та практична цінність дисертаційного дослідження підтверджена обґрунтованими та достовірними результатами в межах об'єкту, яким виступили диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів України, та предмету, що представлений концептуальними та теоретико-методологічними положеннями і прикладним інструментарієм стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідних робіт Національного інституту стратегічних досліджень: «Пріоритети реформування державної регіональної політики» (№ держреєстрації 0115U003113), «Управлінські та економічні механізми реформування регіональної політики в умовах анексії та

тимчасової окупації частини території країни» (№ держреєстрації 0116U001480), «Механізми активізації соціально-економічного розвитку регіонів та громад в умовах децентралізації управління» (№ держреєстрації 0117U004183), «Розвиток регіонів і громад в умовах децентралізації управління» (№ держреєстрації 0118U003515), «Чинники стабілізації соціально-економічного розвитку регіонів та громад України» (№ держреєстрації 0119U001037), «Забезпечення конкурентоспроможності регіонів та громад при зміні територіальної організації влади» (№ держреєстрації 0120U000262), за якими автором розроблено низку теоретичних положень щодо встановлення сутності диспропорцій розвитку регіонів та надано практичні пропозиції з формування механізму та конкретних інструментів впливу на такі диспропорції.

Це надає підстави визнати тему дисертаційної роботи Шевченко Ольги Валеріївни «Стратегічне регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України» актуальною як в теоретичному, так і практичному аспектах.

Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність

Аналіз дисертації свідчить, що здобувачем проведено ґрунтовний критичний розгляд існуючого теоретичного базису поставленої наукової проблеми щодо формування науково-методологічних засад стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України, що дозволило розробити аналітико-практичний інструментарій для нього.

Основні наукові положення, висновки, рекомендації дисертаційної роботи викладені у 68 наукових працях, зокрема, 1 одноосібній монографії, 7 колективних монографіях (з них 1 – зарубіжна), 34 статтях у наукових фахових виданнях та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 26 матеріалах науково-практичних конференцій. Вони мають теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування, що обумовлено глибиною здійсненого здобувачем дослідження, а саме, опрацюванням 399 найменувань наукових та інформаційних джерел за темою дисертації.

Як публікації, так і автореферат дисертації висвітлюють положення поданих на захист результатів дослідження з достатньою повнотою та обґрунтованістю. Системний підхід до аналізу та діагностування об'єкту дослідження, що лежить в основі дисертаційної роботи Шевченко О. В., дозволили сформулювати достовірні висновки і рекомендації, що підтверджуються ґрунтовними знаннями і творчим використанням наукової методології та застосуванням сучасних методів проведення досліджень.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі використовувалися як загальнонаукові (теоретичного узагальнення, наукової абстракції, гносеологічного аналізу, порівняння та аналогії, формалізації, системного аналізу і синтезу, порівняльного та статистичного аналізу), так і спеціальні методи пізнання (економетричні методи дисперсії, головних компонент, факторного, кластерного, кореляційного аналізу, нечіткої логіки, когнітивно-імітаційного моделювання, системно-структурного аналізу,

картографічний, графічний), які склали комплекс принципів і методів наукового дослідження.

Автором в першому розділі дисертаційної роботи розкрито диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів як суттєву проблему для консолідації економіки країни (стор. 44-53, 63-73), проаналізовано понятійно-категоріальний апарат стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів та теорії регулювання диспропорцій (стор. 54-63, 76-81, 85-95); подано розгорнуту характеристику досвіду різних країн з регулювання диспропорцій розвитку регіонів (стор. 95-115).

Обґрунтування необхідності узгодження інтересів держави, регіонів і суб'єктів господарювання під час розроблення стратегій регулювання диспропорцій розвитку регіонів (стор. 120-132), так само як і формування методології побудови механізму стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів і визначення його складників (стор. 133-167), а також розроблення методологічного підходу до стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів (стор. 168-174, 178-181), є предметом дослідження у межах другого розділу роботи.

Викликає дослідницьку зацікавленість запропонований автором в третьому розділі дисертації алгоритм дій щодо регулювання диспропорцій та оцінювання його ефективності (стор. 188-189, 201-206, 209-211), науково-методичний підхід до характеристики і діагностування диспропорцій розвитку регіонів (стор. 232-247), методичний підхід до просторово-динамічного оцінювання диспропорцій соціально-економічного розвитку кластерних угруповань регіонів за сферами розвитку (стор. 262-265).

Уваги наукової спільноти варті сформований в четвертому розділі дисертації аналітико-методичний інструментарій для визначення впливу динамічних факторів на диспропорції розвитку регіонів (стор. 302-310); використання методу нечіткої логіки для інтерпретації показників диспропорцій розвитку регіонів (стор. 328-343); запропонований науково-практичний підхід до моделювання системи стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів (стор. 351-356).

Пропозиції автора, наведені в п'ятому розділі роботи, щодо використання когнітивно-імітаційної моделі для стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів (стор. 368-379) дозволили удосконалити механізм стратегічного регулювання диспропорцій, основою якого є сценарії регулювання диспропорцій для кожного регіону України (стор. 379-388, 407-409). Позитивно оцінимо і надану низку рекомендацій з удосконалення системи стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів в Україні (стор. 412-430), зокрема щодо поєднання стратегічного планування, бюджетного планування та регулювання інвестиційної діяльності (стор. 415, 425-430).

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України, статистичні дані Державної служби статистики України, наукові та аналітичні доповіді, матеріали науково-практичних конференцій, монографії, вітчизняні та зарубіжні періодичні видання, інтернет-ресурси за тематикою дослідження. Використання такої широкої інформаційної та наукової бази дозволило дійти обґрунтованих висновків у роботі.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

До найбільш суттєвих результатів дисертаційної роботи, які в сукупності вирішують науково-практичне завдання формування концептуальних і теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України, можуть бути віднесені наступні.

Серед наукових результатів, які подано вперше в ході дисертаційного дослідження відповідно до окреслених цілей і завдань, відмітимо наступні:

1) методологічні засади використання позитивних рис диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. В дисертаційній роботі на підставі розгляду сутності диспропорцій регіонального розвитку через призму виявлення їх конструктивного впливу на соціально-економічну структуру регіону та міжрегіональні зв'язки автор доводить можливість їх використання в якості потенціалу для активізації розвитку регіональних господарств, стимулювання економічного зростання регіонів, що кардинально змінює підходи до їх використання і стратегічного регулювання (стор. 70-81);

2) методологічний синергетично-діяльнісний підхід до стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів (стор. 175-181). Запропонований автором підхід ґрунтується на поєднанні синергетичного підходу до оцінювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів та розроблення ефективних засад впливу органів державної влади, органів місцевого самоврядування та бізнес-структур на диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів. На думку автора, це дозволить регулювати показники диспропорцій розвитку регіонів для сприяння позитивним структурним зрушенням соціально-економічної сфери регіонів;

3) аналітико-методичний інструментарій для визначення впливу динамічних факторів на диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів (стор. 302-326), на основі якого з використанням кореляційного та факторного аналізу на підставі введення понять каталізатора та уповільнювача диспропорцій розвитку регіонів визначено показники соціально-економічного розвитку регіонів, що справляють найбільший позитивний (каталізатор) і негативний (уповільнювач) вплив на диспропорції розвитку регіонів. Запропонований автором інформаційно-аналітичний інструментарій інтерпретації показників диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів (стор. 328-333) дозволив виявити регіони з катастрофічним, регульованим та допустимим рівнем диспропорцій;

4) когнітивно-імітаційну модель для стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів на основі побудованих залежностей між каталізаторами та уповільнювачами диспропорцій розвитку регіонів, рівнем диспропорцій розвитку регіонів і прогнозованими інтегральними показниками соціально-економічного розвитку регіонів (стор. 376, рис. 5.3). Застосована модель дозволила здійснити сценарне моделювання стратегій регулювання диспропорцій розвитку кожного регіону України.

Серед наукових результатів, які удосконалено в ході дисертаційного дослідження, вкажемо на такі:

1) концепція стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, особливістю якої є розкриття позитивних проявів диспропорцій розвитку регіонів (стор. 120-135). Запропонована концепція дозволила обґрунтувати необхідність стратегічного регулювання диспропорцій та сформулювати систему їх стратегічного регулювання, у якій на підставі взаємоузгодження інтересів органів влади, органів місцевого самоврядування та бізнес-структур запропоновано низку принципів, методів та функцій стратегічного регулювання диспропорцій;

2) понятійно-категоріальний апарат стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів (стор. 65-84). На основі аналізу підходів до трактування понять «регіон», «диспропорції», «регулювання», «стратегічне регулювання» автором запропоновано визначення стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, що трактується як цілеспрямований тривалий вплив у визначеному періоді часу та у межах заданих кількісно-якісних параметрів на розміри таких диспропорцій;

3) науково-методичний інструментарій оцінювання диспропорцій розвитку регіонів (стор. 190-222), що передбачає виявлення показників диспропорцій розвитку регіонів у різних сферах у динаміці, оцінювання внутрішньорегіональних диспропорцій на основі співставлення кількісних параметрів, що характеризують наявність початкових можливостей регіону та їх використання, визначення міжрегіональних диспропорцій в країні, встановлення причин диспропорцій розвитку регіонів;

4) аналітико-методичне забезпечення оцінювання ефективності регулювання диспропорцій (стор. 352-360). Це дозволить детально проаналізувати ефективність державного впливу на масштаби диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів з метою виявлення сфер для державного регулювання, в яких стратегічне регулювання диспропорцій розвитку регіонів низкою прямих і непрямих методів матиме ефект недопущення поглиблення диспропорцій розвитку регіонів. Адаптивна модель стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів, запропонована автором, дозволяє виміряти вплив позитивних і негативних наслідків диспропорцій на показники соціально-економічного розвитку регіонів;

5) механізм стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів (стор. 383, рис. 5.4), на основі якого реалізовано сценарії стратегічного регулювання диспропорцій кожного регіону та сформовано напрями модернізації такого регулювання з урахуванням умов та чинників поглиблення диспропорцій.

Серед наукових результатів, що набули подальшого розвитку в ході дисертаційного дослідження, означимо наступні:

1) підходи до систематизації та узагальнення теорій регулювання диспропорцій розвитку регіонів (рис. 95-115). Запропоновані автором підходи дозволяють підбирати директивні, індирективні, регулятивні та індикативні методи регулювання диспропорцій розвитку регіонів залежно від їхніх масштабів та на їх основі формувати сценарії регулювання таких диспропорцій;

2) сутнісні характеристики диспропорцій розвитку регіонів на основі доповнення критеріїв їх визначення різними чинниками (стор. 45-63), що дозволило розширити класифікацію видів диспропорцій розвитку регіонів і формування різних стратегій регулювання диспропорцій розвитку регіонів, зокрема: скорочення, утримання на визначеному рівні, згладжування і оптимального використання;

3) науково-практичний підхід до просторово-динамічного оцінювання диспропорцій кластерних угруповань регіонів (стор. 240-260), сформованих за рівнями диспропорцій розвитку регіонів у різних сферах життєдіяльності. Він дозволив визначити індикатори диспропорцій за сферами життєдіяльності, використати діапазони зміни значень коефіцієнта варіації для визначення перевищення рівнів диспропорцій у показниках, ранжувати регіони за рівнем диспропорцій і розробити сценарії стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів.

Ідентичність автореферату та основних положень дисертації

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Автореферат викладено у науковому стилі, літературною мовою відповідно до встановлених вимог. Він у повній мірі відображає зміст дисертації, структуру, головні здобутки і положення дисертації. Зміст автореферату повністю ідентичний основним положенням дисертації та стисло відображає її зміст.

Повнота викладу основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях та практичне значення отриманих результатів

За темою дисертації у відкритому доступі опубліковано 68 праць обсягом 68,51 д.а., де особисто автору належать 47,90 д.а.: 1 одноосібна монографія, 7 колективних монографій (з них 1 – зарубіжна), 34 наукові статті (з них 20 – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 26 матеріалів науково-практичних конференцій, які вичерпно відображають отримані результати дослідження.

Висновки, отримані у дисертації, мають теоретичну і практичну цінність та виступають методологічною основою для стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів із метою забезпечення позитивних структурних зрушень соціально-економічної сфери регіонів.

Практична цінність результатів дослідження визначається тим, що наукові розробки здобувача доведено до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій щодо розв'язання наукової проблеми стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України. Рекомендації можуть бути застосовані у роботі органів влади, наукових та освітніх установ.

При цьому, практична значущість результатів дослідження визначається відповідними науково-прикладними результатами, які враховано при виконанні науково-дослідної теми кафедри економічної теорії Тернопільського національного економічного університету МОН України (довідка № 126-26/2339 від 07.12.2018), та використано при підготовці аналітичної записки

«Інструменти формування господарського простору регіонів України в умовах часткової тимчасової окупації територій Сходу України», виконаної в межах НДР «Чинники стабілізації соціально-економічного розвитку регіонів та громад України» (№ держреєстрації 0119U001037). Вагоме практичне значення мають результати дослідження, зокрема, щодо державного регулювання розвитку регіональної економіки, використані в навчальному процесі кафедри бізнес-економіки та туризму Київського національного університету технологій та дизайну МОН України (довідка № 04-71/3079 від 26.12.2018). Сформовані автором теоретико-методологічні підходи до вивчення впливу децентралізації на економіку регіонів оприлюднено на семінарах в ППКК НАДУ при Президентові України (довідка № 23-11/520 від 18.12.2018). Запропоновані автором підходи до прогнозування динаміки диспропорцій розвитку регіонів на основі комбінування стратегічного планування та регулювання інвестиційної активності використано при викладанні лекцій у Міжнародному інституті бізнесу та дипломатії (м. Париж, Франція) (довідка № 812 від 16.03.2020). Також, результати дисертації використовуються при підготовці нормативних документів Запорізької області (довідка Запорізької обласної державної адміністрації № 08-32/1033 від 14.04.2020).

Оцінка стилю дисертації, її оформлення, відповідності визначеній спеціальності

Зміст дисертаційної роботи логічний, виклад матеріалу послідовний і належним чином проілюстрований. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 551 сторінка, обсяг основного тексту – 484 сторінки. Робота містить 58 таблиць, 57 рисунків, список використаних джерел із 399 найменувань, 16 додатків.

Дисертація за своїм фаховим спрямуванням відповідає формулі та переліку напрямів дослідження спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Дискусійні положення, недоліки та побажання

В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних автором роботи результатів, необхідно відмітити низку положень дисертації, що носять дискусійний характер, а також висловити окремі зауваження:

1. У дисертації на с. 69-70 вказано на основні причини розростання диспропорційності регіонального розвитку. Потребує уточнення, у яких формах проявляється послаблення ролі держави щодо регулювання та стимулювання регіонального економічного розвитку і яким чином це впливає на поглиблення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів.

2. У дисертації на с. 112-114 автор досліджує закордонний досвід впливу на диспропорції з метою його подальшої імплементації для вироблення підходів до стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів. Проте, доречно

було б в авторефераті конкретизувати, що саме варто запозичити з досвіду цієї чи іншої країни при формуванні системи регулювання диспропорцій в Україні.

3. У дисертаційній роботі автором на основі наукових підходів до тлумачення базових понять (с. 77-81) досить детально обґрунтовано сутність стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів та розширено понятійно-категоріальний апарат дослідження. Однак вважаємо, що зазначена частина дослідження набула б більшої завершеності за умови розгляду генезису цього поняття з урахуванням останніх трансформаційних змін національної економіки внаслідок негативного впливу загальної рецесії світової економіки.

4. Потребує додаткового обґрунтування доцільність використання методів теорії нечіткої логіки у формуванні, оцінюванні та інтерпретації показників диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів (с. 328-331). У роботі доцільно було б більш чітко показати, у чому полягають переваги застосованого методу порівняно з традиційним методами прогнозування і моделювання економічних процесів.

5. У роботі запропоновано механізм стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України (рис. 5.4, с. 383), метою якого є визначення, оцінювання, інтерпретація та моделювання динаміки диспропорцій розвитку регіонів і забезпечення узгодженої діяльності органів влади, місцевого самоврядування та бізнес-структур при визначенні методів регулювання диспропорцій розвитку регіонів. Автору доцільно докладніше охарактеризувати кожен локальну складову та пояснити, чому саме комбінація цих елементів дозволить сформувати напрями модернізації регулювання диспропорцій розвитку регіонів з урахуванням чинників поглиблення диспропорцій.

6. У дисертації запропоновано три основні інструменти регулювання регіонального розвитку та диспропорцій розвитку – регулювання інвестиційної діяльності, бюджетне планування, стратегічне планування (с. 425), на раціональному поєднанні і узгодженій взаємодії яких базується стратегічне регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. На нашу думку, слід було навести результати розрахунків за адитивною функцією, що дозволило б встановити сукупний ефект від їх поєднання та врахувати ринкові коливання.

7. Зважаючи на вагомість модернізованої системи інструментів стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів України, вважаємо за доречне винесення її у наукову новизну щодо механізму стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів (с. 415-430).

8. Підтверджуючи теоретичну цінність та методичну чіткість дисертації, слід зазначити, що в авторефераті слід більш детально охарактеризувати авторський підхід до класифікації диспропорцій (с. 73-76), що дозволяє сформувати способи та інструменти регулювання диспропорційності та надає оригінальності роботі в цілому.

Наведені недоліки дисертаційної роботи не є принциповими і не знижують цінності одержаних автором під час дослідження науково-практичних результатів.

Загальний висновок

Дисертація Шевченко Ольги Валеріївни на тему «Стратегічне регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему. Вона містить теоретичні положення, розробки прикладного характеру, висновки і пропозиції щодо розроблення й реалізації стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України. У дисертаційній роботі розкрито важлива наукова проблема – обґрунтування концептуальних і теоретико-методологічних положень, розроблення методичного інструментарію та практичних рекомендацій щодо стратегічного регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів задля надання врегульованості диспропорціям розвитку регіонів і забезпечення структурних зрушень соціально-економічної сфери регіонів.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також значну практичну цінність сформульованих положень і висновків, можна стверджувати, що дисертаційна робота Шевченко Ольги Валеріївни «Стратегічне регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України» як актуальне дослідження, що виконано у відповідності з вимогами пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами і доповненнями, а її автор, Шевченко Ольга Валеріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Н.В. Кузьминчук

Підпис засвідчую
Начальник служби управління
персоналом

Handwritten signature in blue ink, likely of the official witness.